

KRZYSZTOFA MICHALEWSKA

DWULETNI KURS OGRODNICZY (1924 – 1939)

I. Zarys dziejów kursu i organizacja studiów. Kancelaria i opis zespołu

I. 1. Zarys ustroju i organizacja studiów

Uchwałą Senatu Akademickiego z 24 VI 1924 r. i zarządzeniem Ministerstwa WRiOP o uruchomieniu w roku akad. 1924/25 Dwuletniego Kursu Ogrodnictwa przy Wydziale Rolniczym UJ, powoływano do życia nową jednostkę dydaktyczną uczelni. W istocie była to decyzja inkorporacji do uniwersytetu dawnych, działających od 1894 r., *Kursów Ogrodniczych* prowadzonych pod patronatem Krakowskiego Towarzystwa Ogrodniczego z inicjatywy i przy czynnym współudziale Studium Rolniczego UJ. Kursy te były organizowane corocznie w latach 1894 – 1923 przez prof. Edwarda Janczewskiego, dzięki subwencjom Ministerstwa Rolnictwa oraz Rady Szkolnej Krajowej. W ciągu 28 lat wykształcono na nich, początkowo na pięciomiesięcznych, a następnie rocznych turnusach, poważny zastęp wysoko kwalifikowanych praktyków — ogrodników, a od 1895 r. również nauczycieli i inspektorów szkół ludowych z terenów Galicji. Korzystano w tym zakresie z pomocy wykładowców, urzędów i pomieszczeń Studium Rolniczego, m.in. z ogrodu doświadczalnego na Prądniku¹.

Do tejsze właśnie tradycji odwołano się w projekcie reorganizacji, a następnie przyłączenia kursów krakowskich do uniwersytetu. Projekt ten przedstawiony został 23 VI 1924 r. przez prof. Józefa Brzezińskiego w imieniu Towarzystwa Ogrodniczego. Miało to miejsce na posiedzeniu komisji organizacyjnej powołanej przez Radę Wydziału Rolniczego dla opracowania statutów Kursu Ogrodniczego i Spółdzielczego². Projektowane studium miało zaradzić pilnym potrzebom polskiego ogrodnictwa w zakresie szkolenia specjalistów oraz merytorycznego

¹ Arch UJ, syg. KO 2: pismo dziekanatu Wydziału Rolniczego do Min. WRiOP z 7 VII 1924 r.; Tamże: informacja K. Henricha o kursach ogrodniczych organizowanych przez Towarzystwo Ogrodnicze Krakowskie; U. Perkowska, *Studia i kursy zawodowe na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1868/69–1938/39*, Kraków 1995, s. 79–91.

² Arch UJ, syg. WR 12: protokoły posiedzeń Rady Wydziału.

i praktycznego przygotowania nauczycieli średnich szkół ogrodniczych i rolniczych. Dogodną sposobność do realizacji tych zamierzeń stwarzała, wprowadzona w roku akad. 1924/25, na czwartym roku studiów Wydziału Rolniczego, specjalizacja ogrodniczo-warzywnicza, której program poszerzony o przedmioty przyrodnicze stał się podstawą nauczania na kursie.

Komisja wydziałowa zaakceptowała propozycję J. Brzezińskiego wraz z ofertą przekazania na potrzeby kursu gospodarstwa na Prądniku Czerwonym, oraz zakładu gospodarczego Garlica Murowana. Na tym samym posiedzeniu komisja zaaprobowała projekt statutu kursu oparty na wzorach statutu Szkoły Nauk Politycznych. Projekt ten zatwierdzony przez senat 24 VI 1924 r. doczekał się akceptacji (z drobnymi zmianami) przez Ministerstwo WRiOP 28 XI 1925 r., a więc już po uruchomieniu pierwszego roku studiów ogrodniczych (1924/25), na którym rozpoczęło naukę 26 słuchaczy kursu, ze znaczną (22 osób) i utrzymującą się do roku akad. 1938/39 przewagą kobiet³.

Dwuletni Kurs Ogrodniczy, często również w oficjalnej terminologii nazywany Kursem Ogrodnictwa, otrzymał status odrębnego studium przy Wydziale Rolniczym UJ. Zadaniem jego było *za pomocą odpowiednio zorganizowanych wykładów i nauki praktycznej, kształcić kwalifikowanych pracowników w ogrodnictwie, nauczycieli szkół średnich itp.*⁴ Odrębność organizacyjna kursu wyraziła się w ustanowieniu osobnego kierownictwa (dyrekcji i sekretariatu) podporządkowanego Radzie Wydziału Rolniczego, która zastrzegła sobie sprawowanie *ogólnego nadzoru*, posiadała prawo powołania dyrektora (a za jego pośrednictwem sekretarza kursu), zatwierdzania planu wykładów i listy wykładowców, kontroli finansowej kursu, biorąc jednocześnie na siebie obowiązek zabezpieczania środków materialnych m.in. przez wyjednywanie odpowiednich zasilków na potrzeby kursu.

Bezpośredni zarząd nad kursem sprawował w latach akad. 1924/25 – 1934/35 J. Brzeziński, a po jego ustąpieniu, aż do wybuchu wojny, Kazimierz Rouppert. Dyrektora kursu powołano spośród profesorów Wydziału Rolniczego na czas nieokreślony i wyposażono w niewielkie kompetencje, głównie w sprawach dydaktycznych — układanie programów wykładów i egzaminów, kierownictwo sekretariatu, przedstawianie wniosków w sprawie nominacji asystentów. Organem administracyjnym kursu był sekretariat prowadzony przez sekretarza, w praktyce również i bibliotekarza⁵.

Z uwagi na przyjęte rozwiązania organizacyjne Kurs Ogrodnictwa zajmował szczególne miejsce w uczelni. Podobnie jak Wyższy Naukowy Kurs Spółdzielczy, stanowił on jednostkę dydaktyczną o profilu zawodowym, z niewielkimi tylko uprawnieniami samorządowymi, bez stałego ciała kolegialnego (komisji,

³ *Dwuletni Kurs Ogrodniczy przy Wydziale Rolniczym UJ. Statut. Regulamin. Program i rozkład godzin*, Kraków 1928; zob. też Arch UJ, sygn. KO 2.

⁴ *Dwuletni Kurs Ogrodniczy...*, Statut, art. 1.

⁵ *Tamże*, Statut, art. 4, 5, 6.

rady), nie związany przy tym ze strukturą studiów akademickich i przez to pozostający niejako na peryferiach życia uczelni. Odrębność organizacyjną kursu podkreślała również jego samodzielność finansowa oparta prawie wyłącznie na opłatach studenckich (wpisowe i czesne za wykłady i ćwiczenia), przy czym wpływami z tego tytułu administrowała dyrekcja kursu we własnym zakresie, przeznaczając je na remuneracje dla personelu kancelaryjnego, asystentów, instruktorów, praktykantek i laboranta oraz na opłacanie niektórych wykładów zleconych. Pewien udział w finansowaniu kursu spoczywał jednak na Wydziale Rolniczym, z którego wykładowców korzystali słuchacze kursu wspólnie ze studentami rolnictwa. Podobnie jak na innych studiach i oddziałach UJ tego okresu, ośrodkiem dyspozycyjnym i organizacyjnym kursu były katedry piastowane przez jego dyrektorów, to jest: w latach akad. 1924/25 – 1934/35 Katedra Ogrodnictwa, a od roku akad. 1935/36 — Katedra Botaniki przy Wydziale Rolniczym UJ⁶.

Statut Dwuletniego Kursu Ogrodniczego, w wersji zatwierdzonej w 1925 r., zachował moc obowiązującą do 1939 r. Wprawdzie w związku z planowaną reformą programu nauczania i przekształceniem kursu na trzyletnie Studium Ogrodnicze komisja Wydziału Rolniczego opracowała w 1938 r. nowy projekt statutu, pozytywnie zaopiniowany przez Senat Akademicki 31 maja t.r., to jednak Ministerstwo WRiOP zatwierdzając 14 czerwca rozszerzoną do lat trzech ordynację studiów, odłożyło zatwierdzenie statutu na czas późniejszy. W myśl tego projektu Dwuletni Kurs Ogrodnictwa miał otrzymać charakter trzyletniego *Studium Ogrodniczego* z ograniczonymi prawami akademickimi, własnym organem kolegialnym zw. Komisją Ogrodniczą, dyrektorem mianowanym na wniosek Rady Wydziału przez Ministerstwo WRiOP oraz własnymi katedrami i zakładami⁷.

Młodzież Kursu Ogrodniczego, mająca poważne trudności w znalezieniu pracy w wyuczonym zawodzie, zwłaszcza w Małopolsce, kierowała do Rady Wydziału Rolniczego liczne odezwy i memoriały, w których domagała się reorganizacji kursu w kierunku przekształcenia go w trzyletnie Studium Ogrodnicze i przyznania mu praw akademickich. Rada Wydziału odwlekała realizację postulatów młodzieży. Nie bez wpływu na powyższe stanowisko rady był fakt, iż minister WRiOP Wacław Jędrzejowicz zamierzał w 1934 r. zlikwidować Wydział Rolniczy, o czym donosiła prasa krakowska, a zwłaszcza „Ilustrowany Kurier Codzienny”⁸. W tych warunkach Koło Ogrodników UJ powołało 20 marca 1934 r. specjalną komisję, która podjęła energiczne starania zmierzające do wprowadzenia w życie postulatów zawartych w memoriałach kierowanych do ministra WRiOP. Przedkładane przez koło petycje i memoriały nie były przez ten resort uwzględniane i tonęły w gabinetach urzędników ministerialnych⁹.

⁶ Arch UJ, syg. WR 78: sprawozdanie z działalności i preliminarze budżetowe.

⁷ Arch UJ, syg. KO 2: *Projekt statutu Studium Ogrodniczego na Wydziale Rolniczym UJ*.

⁸ *Drapieżny ptak redukcji w życiu uniwersyteckim. Znow grozi zwinięcie wydziałów rolniczo-leśnych w Poznaniu i we Lwowie*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, nr 101 z 10 IV 1936, s. 3.

⁹ Arch. UJ, syg. O 134/II: protokoły posiedzeń komisji 1934–1935, protokół z 20 III 1934 r.

W wyniku usilnych starań, udało się delegacji Koła Ogrodników uzyskać audiencję u podsekretarza stanu w Ministerstwie WRiOP ks. prof. Bronisława Żongołłowicza, który w dniu 8 IV 1934 r. zwiedzał zakłady naukowe Wydziału Rolniczego UJ. Delegacja komisji w obecności rektora Stanisława Maziarskiego oraz dziekana wydziału Kazimierza Roupperta wręczyła wiceministrowi memoriał zawierający prośbę o szybkie zreorganizowanie kursu. Żongołłowicz zwrócił uwagę delegacji, iż Rada Wydziału Rolniczego nie wystąpiła do resortu z odpowiednim wnioskiem. Ministerstwo WRiOP zapoznawszy się z memoriałem Koła Ogrodników 24 października 1934 r. odmówiło zgody na przedłożoną prośbę¹⁰.

Koło Ogrodników nie przerwało swych starań. W piśmie z listopada 1934 r., skierowanym do posła na sejm Mariana Dąbrowskiego, naczelnego redaktora wpływowego i poczytnego *IKC*, zwróciło się o opublikowanie na łamach tego dziennika relacji z dotychczasowych zabiegów słuchaczy i absolwentów Dwuletniego Kursu Ogrodniczego UJ. Uwzględniając te argumenty redakcja *IKC* 24 XII 1934 r. opublikowała treść listu¹¹. Komisja Koła Ogrodników zwróciła się również do prezesa Izby Rolniczej Edwarda Kleszczyńskiego, posła na sejm, o pomoc w załatwieniu tej trudnej sprawy. Prezes Izby Rolniczej obiecał delegacji iż podejmie interwencję w Ministerstwie WRiOP w sprawach kursu¹².

Nagłośnienie sprawy reformy kursu nie było bez znaczenia, lecz mogła ona być definitywnie załatwiona dopiero po znowelizowaniu przez sejm w 1937 r. ustawy z 15 III 1933 r., co odsunęło groźbę likwidacji Wydziału Rolniczego.

Od założenia aż do roku akad. 1937/38 słuchaczy kursu obowiązywał opracowany przez J. Brzezińskiego regulamin studiów, normujący szczegółowo porządek wykładów i ćwiczeń oraz kolejność i zakres egzaminów. Studia na kursie trwały dwa lata (6 trymestrów) i składały się z grupy przedmiotów teoretycznych: botanika, chemia, ekonomia, fizjologia roślin, zoologia oraz zajęć praktycznych np. uprawa drzew owocowych, warzywnictwo, ogrodnictwo ozdobne, pszczelarstwo.

Warunkiem przyjęcia na studia było posiadanie świadectwa dojrzałości (dla słuchaczy zwyczajnych), względnie ukończenie 6 klas gimnazjalnych (dla słuchaczy nadzwyczajnych). Ci ostatni mieli prawo składania jedynie kolokwium z poszczególnych przedmiotów. Kursowy system studiów, ze ściśle określonymi terminami składania 19 egzaminów (przedmiotowych, przejściowych oraz końcowych), zmuszała słuchaczy do systematycznego uczęszczania na zajęcia odbywane częściowo wspólnie ze studentami Wydziału Rolniczego¹³.

¹⁰ Tamże, sprawozdanie z 11 IV 1934 r.

¹¹ *Fachowcy ogrodnictwa z wyższymi studiami nie mają zabezpieczonych praw*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, nr 356 z 24 XII 1934 r., s. 8.

¹² Arch. UJ, syg. O 134/II: protokół z 17 posiedzenia komisji z 5 II 1935 r.

¹³ *Dwuletni Kurs Ogrodniczy. Statut...*, art. 10, 11 oraz *Regulamin i Program wykładów*, s. 7–28.

Mimo wysokiego poziomu naukowego, ukończenie kursu nie dawało żadnych uprawnień zawodowych, a jego absolwenci otrzymywali jedynie świadectwo ukończenia kursu. Sytuacja ta wywodziła się z tradycji społecznej pracy oświatowej okresu zaborów. Pozbawiała ona słuchaczy jakichkolwiek praw akademickich (jako nie immatrykulowani, nie byli objęci ustawą o szkołach wyższych), a po ukończeniu nauki nie dawała im nawet tych uprawnień jakie posiadali absolwenci średnich szkół rolniczych. Nic też dziwnego, że reforma szkolnictwa średniego z 1932 r., odsłaniając wszystkie błędy popełnione przez organizatorów wywołała w latach 1934–1937 głęboki ferment wśród młodzieży zrzeszonej w Kole Ogrodników Uczniów UJ¹⁴. Żądaniom stąd płynącym starano się wyjść naprzeciw przygotowując w 1938 r. reformę studiów ogrodniczych wraz z nowym ich statutem. Jak wspomniano, Ministerstwo WRiOP wstrzymało się przed zatwierdzeniem statutu. Nowy regulamin wszedł w życie w roku akad. 1938/39, co umożliwiło kontynuowanie trzeciego roku studiów przez 29 słuchaczy¹⁵.

Działalność Kursu Ogrodniczego przerwał wybuch drugiej wojny światowej. W okresie powojennym, Rada Wydziału Rolniczego ustanawiając doc. J. Zabłockiego pełnomocnikiem dla spraw likwidacji kursu (1945), podjęła jednocześnie starania o reaktywowanie studiów ogrodniczych w kształcie zbliżonym do dotychczasowych doświadczeń. Wysiłki te nie przyniosły jednak rezultatu¹⁶.

I. 2. Kancelaria i opis zespołu

Kancelaria (sekretariat) Dwuletniego Kursu Ogrodniczego, została zorganizowana na podstawie art. 5 statutu kursu jako pomocniczy organ administracji wewnętrznej, podlegający dyrektorowi kursu. Do zakresu działania sekretarza kursu, obok załatwiania korespondencji bieżącej, należały przede wszystkim sprawy związane z ewidencją i dokumentacją studiów i egzaminów oraz prowadzenie rachunkowości: przyjmowanie i księgowanie opłat słuchaczy, wypłata remuneracji, bieżące zakupy itp. Ponadto sekretarz kursu pełnił obowiązki bibliotekarza zajmującego się katalogowaniem i wypożyczaniem książek.

Jak większość funkcjonujących w tym okresie kancelarii uniwersyteckich, sekretariat kursu prowadził dziennikowy system rejestracji i numeryczno-chronologiczny układ korespondencji, o przeciętnym wpływie ok. 140 pism rocznie. Poza właściwą registraturą prowadzono podstawowe księgi ewidencji studenckiej czyli rejestr słuchaczy zwyczajnych i nadzwyczajnych¹⁷, indywidualne karty wpisowe,

¹⁴ Arch UJ, syg. WR 78, KO 2: liczne pisma i memoriały słuchaczy Kursu Ogrodniczego.

¹⁵ Arch UJ, syg. WR 78.

¹⁶ Arch UJ, syg. WR 14: protokół z 6 IV 1945 r.

¹⁷ Arch UJ, syg. KO 6. Rejestr był kontynuacją katalogu słuchaczy Kursu Ogrodniczego prowadzonego przez Towarzystwo Ogrodnicze w Krakowie w latach akad. 1908/09–1923/24.

protokoły i świadectwa egzaminów ułożone w porządku chronologiczno-alfabetycznym. Osobny dział registratury stanowiły podręczne księgi kasowe oraz akta finansowe: kwitariusze, wykazy pobranych opłat itp. Do wybuchu wojny materiał aktowy kursu przechowywany był w sekretariacie kursu, przy Katedrze Botaniki, w gmachu Collegium Godlewskiego, a po 1945 r. znalazł się w posiadaniu Katedry Ogrodnictwa UJ, która 24 VI 1945 r. przekazała go wraz z prowizorycznym spisem zdawczo-odbiorczym do Archiwum UJ¹⁸.

Objęta niniejszym inwentarzem pozostałość aktowa Dwuletniego Kursu Ogrodniczego z lat akad. 1924/25–1938/39 obejmuje 39 jednostek o łącznej długości 0,90 mb. z dużymi brakami, zwłaszcza w dziale spraw ogólnych i organizacyjnych. W komplecie zachowała się dokumentacja studiów (34 jednostek), stanowiąc podstawowy trzon zespołu. Wewnętrzny układ zespołu został opracowany w Archiwum UJ, otrzymana bowiem registratura: *Dokumenta Kursu Ogrodniczego z lat 1924/25, 1925/26...* ujęta była w 14 teczkach w porządku chronologiczno-numerowym, co wobec zdekompletowanego dziennika podawczego (luka za lata 1924/25–1932), praktycznie uniemożliwiało korzystanie z akt. Utrzymano natomiast bez zmian system dokumentacji studiów, różniący się zasadniczo do ewidencji innych jednostek dydaktycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Odtworzony w ten sposób zespół akt Kursu Ogrodniczego ze względu na liczne luki i stosunkowo niewielką objętość, może dać tylko ogólną orientację o historii studiów ogrodniczych prowadzonych w Uniwersytecie Jagiellońskim. Uzupełniające wiadomości, dotyczące powstania i organizacji kursu, szukać zatem należy w pokrewnych zespołach akt Wydziału Rolniczego (syg. WR 78), Wyższego Naukowego Kursu Spółdzielczego (syg. WNKS 2), w aktach senackich (syg. S II 899) oraz w aktach Koła Ogrodników Studentów UJ (syg. O/XII 1–5). Akta dotyczące wykładowców obydwu kursów (syg. KO i WNKS), mieszczą się w dziale akt osobowych Wydziału Rolniczego (syg. WR 44) oraz senatu (syg. S II 619–620).

¹⁸ Arch UJ, syg. Arch. II: Księga akcesyjna, s. 87.